

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО.
СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА**

УДК 341.4:341.322.5

DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.64-83>

**ЩОДО ЮРИСДИКЦІЇ ТА ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У СПРАВАХ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ КРІЗЬ
ПРИЗМУ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Адамчук Сергій*, Бевза Юрій**

**кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри адміністративної діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна) ORCID: 0009-0003-4216-7397*

***старший викладач кафедри адміністративної діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, (м. Хмельницький, Україна) ORCID: 0009-0002-4132-3298*

Метою статті є комплексний науково-правовий аналіз юрисдикції та практики Міжнародного кримінального суду у справах про міжнародні злочини, а також оцінка ефективності його діяльності в умовах збройного конфлікту в Україні з урахуванням сучасних викликів та перспектив розвитку міжнародного кримінального правосуддя. У процесі підготовки статті використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Діалектичний метод застосовано для пізнання правової природи та еволюції міжнародного кримінального правосуддя. Формально-юридичний метод дозволив проаналізувати норми міжнародного права, зокрема положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду, та визначити зміст його юрисдикції. Системно-структурний метод використано для дослідження інституційної побудови та процесуальної діяльності МКС. Метод аналізу і синтезу дав змогу узагальнити практику Суду та сформулювати висновки щодо ефективності його діяльності. Історико-правовий метод застосовано для дослідження становлення міжнародного кримінального правосуддя. Формально-логічний метод використано при формулюванні висновків і наукових узагальнень. Крім того, кейс-метод (case study) дозволив проаналізувати конкретні справи МКС з метою виявлення практичних проблем та тенденцій його діяльності. У результаті дослідження встановлено, що реалізація юрисдикції Міжнародного кримінального суду у справах, пов'язаних із збройним конфліктом в Україні, характеризується активізацією процесу розслідування міжнародних злочинів та розширенням практики притягнення до відповідальності за воєнні злочини і злочини проти людяності. Визначено, що ефективність діяльності Суду значною мірою залежить від рівня співпраці держав, зокрема у питаннях виконання ордерів на арешт та збору доказової бази. Виявлено, що ключовими проблемами функціонування МКС залишаються тривалість проваджень, складність доказування в умовах збройного конфлікту та обмеженість механізмів примусового виконання рішень Суду. Водночас встановлено, що практика МКС щодо України сприяє формуванню доказової бази міжнародних злочинів і має значний вплив на розвиток механізмів міжнародної кримінальної відповідальності. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі юрисдикції та практики Міжнародного кримінального суду крізь призму сучасного збройного конфлікту в Україні. У роботі уточнено особливості реалізації комплементарної юрисдикції МКС в умовах обмеженої ефективності

національних механізмів правосуддя, а також виявлено специфіку здійснення міжнародного кримінального переслідування за воєнні злочини і злочини проти людяності в умовах активних бойових дій. Удосконалено наукові підходи до оцінки ефективності діяльності МКС шляхом поєднання аналізу нормативної бази та судової практики, що дозволило визначити ключові інституційні обмеження Суду, зокрема залежність від міжнародної співпраці та складність виконання його рішень. Набули подальшого розвитку положення щодо ролі МКС як інструменту подолання безкарності та формування доказової бази міжнародних злочинів у контексті України. Практична значимість одержаних результатів полягає у можливості їх використання у правозастосовній діяльності органів державної влади України, зокрема при взаємодії з Міжнародним кримінальним судом, документуванні міжнародних злочинів та забезпеченні притягнення винних осіб до відповідальності. Отримані висновки можуть бути використані для вдосконалення національного законодавства у сфері імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права. Крім того, результати дослідження можуть застосовуватися у науково-дослідній діяльності, навчальному процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, а також при підготовці аналітичних матеріалів і рекомендацій щодо підвищення ефективності міжнародного кримінального правосуддя в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, юрисдикція МКС, міжнародні злочини, воєнні злочини, злочини проти людяності, збройний конфлікт в Україні, міжнародне гуманітарне право, відповідальність за міжнародні злочини.

© Адамчук С., Бевза Ю., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Адамчук С., Бевза Ю. Щодо юрисдикції та практики міжнародного кримінального суду у справах про воєнні злочини крізь призму збройного конфлікту в Україні: сучасні виклики та перспективи. *Art of Justice*. Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2026. Вип. 1 (33). С. 64-83. DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.64-83>

Постановка проблеми

Сучасний розвиток міжнародного права характеризується зростанням ролі Міжнародного кримінального суду як основоположного інституційного механізму притягнення до відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини. Водночас ефективність реалізації його юрисдикції залишається дискусійною, особливо в умовах збройних конфліктів, де поєднуються правові, політичні та практичні обмеження. Збройний конфлікт в Україні актуалізував питання спроможності МКС забезпечити невідворотність покарання за воєнні злочини та злочини проти людяності, а також виявив низку системних проблем, зокрема залежність Суду від міжнародної співпраці, складність збору доказів і тривалість проваджень. Крім того, існує суперечність між очікуваннями щодо ефективності міжнародного кримінального правосуддя та реальними інституційними можливостями Суду. У зв'язку з ратифікацією Римського статуту Україною особливої актуальності набуває дослідження практичної реалізації юрисдикції МКС у контексті національної правової системи та міжнародного співробітництва. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу діяльності Суду з урахуванням сучасних викликів і тенденцій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Джерельну та теоретичну основу цього дослідження становлять насамперед положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Важливе значення мають наукові праці, присвячені проблемам юрисдикції МКС, ефективності міжнародного кримінального правосуддя та механізмам притягнення до відповідальності за міжнародні злочини.

Суттєвий внесок у дослідження зазначеної проблематики зробили як зарубіжні, так і українські науковці. Зокрема, теоретичні аспекти функціонування МКС та його ролі у системі міжнародного права висвітлено такими дослідниками, як Арсанджані М., Веджвуд Р., Вернер В., Голдсміт Дж., Ейнлі К., Карде С. Річард, Кроуфорд Дж., Ноуен С., Райзман В.

М., Садат Лейла Наді, Сіммонс Б., Шеффер Д. Дж. тощо. Серед українських дослідників окремої уваги заслуговують праці В. Березняка, О. Базова, В. Ведькап, В. Гутника, У. Корун, В. Киричка, С. Кучевської, В. Пилипенка, Л. Тарасенко, Е. Тітко, М. Смирнова, Я. Фокіна, у яких розкрито питання юрисдикції МКС, особливості кваліфікації міжнародних злочинів, а також проблеми співробітництва держав із Судом.

Крім того, джерельну базу дослідження доповнюють матеріали офіційних ресурсів Міжнародного кримінального суду, що містять інформацію про конкретні судові справи та практику їх розгляду, що дозволяють проаналізувати реальні механізми реалізації міжнародної кримінальної юрисдикції. Важливим елементом є також аналітичні публікації та доповіді міжнародних організацій і правозахисних інституцій, у яких висвітлюються проблеми документування воєнних злочинів, забезпечення доказової бази та ефективності міжнародного кримінального переслідування.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, питання практичної реалізації юрисдикції МКС у контексті збройного конфлікту в Україні, зокрема з урахуванням новітньої судової практики та сучасних викликів, залишаються недостатньо дослідженими. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного аналізу зазначеної проблематики.

Постановка завдання

Завданням статті є дослідження особливостей юрисдикції та практики Міжнародного кримінального суду у справах про воєнні злочини з урахуванням специфіки збройного конфлікту в Україні. Передбачається проаналізувати нормативно-правові засади діяльності МКС, зокрема положення Римського статуту, а також узагальнити судову практику Суду для виявлення ключових тенденцій і проблем його функціонування. Окрему увагу приділено оцінці ефективності реалізації юрисдикції МКС, зокрема в частині притягнення до відповідальності винних осіб, виконання ордерів на арешт та формування доказової бази міжнародних злочинів. Також завданням є визначення впливу діяльності МКС на розвиток міжнародного кримінального правосуддя та національної системи правосуддя України. Узагальнення отриманих результатів спрямоване на формулювання науково обґрунтованих висновків і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування МКС в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження

Законом України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» № 3909-IX від 21.08.2024 в Україні ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут, Статут) 17.07.1998¹.

Міжнародний кримінальний суд (далі – Суд, МКС) є постійнодіючою установою та має повноваження здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства, та доповнює національні системи кримінального правосуддя. Юрисдикція і функціонування Суду регулюються положеннями цього Статуту. Відповідно до статті 5 Статуту Суд має юрисдикцію стосовно таких злочинів, як злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії².

¹ Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. Голос України від 24.08.2024 № 110.

² Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення 25.04.2026).

Надзвичайно важливим питанням науки міжнародного кримінального права залишається юрисдикція Міжнародного кримінального суду, яка формально поширюється на держави-учасниці, але має низку специфічних рис, що визначають її практичне застосування. Суд може реалізовувати свої повноваження на території держав-учасниць, а також за спеціальним дозволом – поза їх межами. Як вже було сказано, його юрисдикція обмежується найтяжчими злочинами, зокрема геноцидом, злочинами проти людяності, воєнними злочинами та злочином агресії, причому щодо воєнних злочинів вона актуалізується за умови їх системного або масштабного характеру. Важливою ознакою є відсутність зворотної дії у часі, адже Суд розглядає лише ті діяння, які вчинені після набуття чинності Римським статутом. Ратифікація Статуту означає автоматичне визнання державою юрисдикції Суду щодо відповідних злочинів, а підставами для її реалізації можуть бути звернення держави-учасниці, Ради Безпеки ООН або ініціатива прокурора. При цьому діє принцип неприпустимості подвійного притягнення до відповідальності, а також правило, що відповідальність настає лише за діяння, які підпадають під юрисдикцію Суду. МКС здійснює юрисдикцію виключно щодо фізичних осіб, розвиваючи інститут індивідуальної кримінальної відповідальності та відкидаючи можливість притягнення держав як суб'єктів злочину. Окремо визначено обмеження щодо віку (особи до 18 років не підлягають юрисдикції) та закріплено принцип рівності всіх осіб перед Судом незалежно від їхнього статусу чи посади (Березняк, 2022).

Попри те, що злочин агресії належить до предметної юрисдикції МКС, у ситуації України реалізація такої юрисдикції є істотно обмеженою. Відповідно до статті 15 *bis* Римського статуту Суд не може здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії, якщо його ймовірно вчинено громадянами держави, яка не є учасницею Статуту. Оскільки Російська Федерація не є державою-учасницею Римського статуту, МКС фактично позбавлений можливості здійснювати переслідування за злочин агресії у цьому випадку. Саме ця обставина стала правовою підставою для міжнародних ініціатив щодо створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Зазначаємо, що МКС постає як одна з фундаментальних інституцій, сформованих наприкінці ХХ століття. Його створення обґрунтовано розглядається як фактор, здатний суттєво трансформувати традиційні уявлення про природу та функціонування міжнародного права. Заснування цього Суду породжує обґрунтовані очікування щодо поступового стирання меж між міжнародно-правовою системою та глобальним політичним порядком, а також щодо посилення впливу правових норм на міждержавні відносини, включно з можливістю обмеження суто політичної логіки поведінки держав. Інституційна структура, зокрема Асамблея держав-учасниць, наочно демонструє внутрішню напруженість між принципом державного суверенітету та тенденцією до формування наднаціонального правопорядку. Водночас положення Статуту визначають персональну юрисдикцію (*ratione personae*) Суду виключно щодо фізичних осіб, що підкреслює індивідуалізацію міжнародної кримінальної відповідальності. Римський статут закріплює систему матеріально-правових норм, які відображають спільні цінності міжнародного співтовариства у сфері кримінального права (Passas, 2003).

Звідки походять настільки значні очікування щодо міжнародного кримінального судочинства? Передусім, вони зумовлені тим, що створення відповідних інституцій стало реакцією на проблему безкарності за вчинення міжнародних злочинів, яка виникла внаслідок неефективності національних правових систем у протидії таким діям. Відомо, що криміналізація геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочину агресії передбачена як нормами міжнародного, так і національного права

практично всіх держав. Однак на практиці національні системи кримінальної юстиції часто виявляються неспроможними ефективно розслідувати та переслідувати такі злочини. Це може пояснюватися різними чинниками: від політичної незацікавленості у притягненні винних до відповідальності або недоліків функціонування національних правових механізмів – до існування імунітетів у осіб, причетних до міжнародних злочинів. Натомість у межах системи міжнародного кримінального правосуддя загалом вдається мінімізувати вплив політичних чинників на кримінальні провадження. У зв'язку з цим міжнародне кримінальне судочинство виступає своєрідною гарантією, а подекуди й останнім засобом протидії безкарності у випадках, коли досягнення справедливості на національному рівні є неможливим.

Водночас Міжнародний кримінальний суд є спеціалізованим судовим органом, покликаним розглядати виключно справи про міжнародні злочини. Він наділений власною юрисдикцією, особливими процедурами ініціювання проваджень, а також функціонує в умовах обмежених кадрових і фінансових ресурсів. Крім того, ефективність його діяльності безпосередньо залежить від рівня співпраці з боку держав і міжнародних організацій (Гутник, 2024).

Цілком погоджуємося із думкою Махнуска Х. Арсанджані і В. Майкла Райзмана, що переконливість концепції МКС буде перевірятися різноманітними реаліями міжнародної політики, не в останню чергу практичними та фінансовими обмеженнями, які ці реалії можуть накласти на розслідування та судове переслідування. Розробники Римського статуту скористалися важливими попередніми експериментами – Нюрнберзьким трибуналом та Міжнародними кримінальними трибуналами для колишньої Югославії та Руанди. Але після запуску Суду попередники та прототипи, які були так корисними на етапах розробки, будуть дедалі менш корисними. МКС повинен діяти в суттєво іншому контексті, ніж попередні зусилля, і проблеми, з якими він зіткнеться (і вже стикається), будуть відрізнятися від тих, з якими стикаються його прототипи, і можуть виявитися більш серйозними, ніж ті, з якими стикаються його прототипи (Arsanjani, Reisman, 2005).

Тож можна зробити висновок, що оцінка ролі та ефективності цієї інституції набуває не лише теоретичного, а й практичного значення. Адже включення України до повноцінної системи міжнародної кримінальної юстиції об'єктивно актуалізує наукову дискусію щодо реального впливу Суду на міжнародні та національні правові процеси.

Прихильники діяльності МКС наголошують, що його функціонування є важливим чинником трансформації міжнародних відносин, зокрема у напрямі зміщення акцентів від політичної до етико-правової парадигми (Ainley, 2011).

Вважаємо, що у цьому аспекті ратифікація Римського статуту Україною може розглядатися як підтвердження прагнення держави до зміцнення верховенства права на міжнародному рівні. Підкреслюємо, що діяльність Суду сприяє подоланню безкарності за найтяжчі злочини, забезпечує більш ефективну модель правосуддя порівняно зі спеціальними міжнародними трибуналами та позитивно впливає на розвиток національних систем кримінальної юстиції, зокрема шляхом гармонізації законодавства та практики його застосування. Важливу роль у цьому процесі відіграє інституційна активність прокурора та суддів, яка сприяє утвердженню Суду як вагомому суб'єкта міжнародного правопорядку.

У контексті формування юрисдикційного зв'язку між Україною та Міжнародним кримінальним судом згадаємо також використання механізму, передбаченого статтею 12(3) Римського статуту, який дозволяє державі, що не є стороною Статуту, визнати

юрисдикцію Суду щодо окремої ситуації або визначеного періоду часу. Саме цей механізм був застосований Україною до ратифікації Римського статуту у 2024 році.

Перший крок у цьому напрямі було здійснено 17 квітня 2014 року, коли Уряд України подав до Міжнародного кримінального суду декларацію про визнання юрисдикції Суду відповідно до статті 12(3) Римського статуту. Зазначена декларація поширювала юрисдикцію МКС на ймовірні міжнародні злочини, вчинені на території України у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року, тобто у зв'язку з подіями Революції Гідності. Після отримання декларації Прокурор МКС, керуючись пунктом 25(1)(с) Регламенту Офісу Прокурора та сформованою практикою здійснення попередніх перевірок, 25 квітня 2014 року розпочав попереднє вивчення ситуації в Україні (preliminary examination), первинно зосередивши увагу саме на подіях Євромайдану. Попереднє вивчення є процесуальним механізмом оцінки наявності підстав для відкриття повноцінного розслідування та передбачає аналіз юрисдикції Суду, прийнятності справи та інтересів правосуддя¹.

Подальша ескалація збройного конфлікту та виникнення нових повідомлень про ймовірне вчинення міжнародних злочинів зумовили подання Україною другої декларації відповідно до статті 12(3) Римського статуту. 8 вересня 2015 року Україна повторно визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, які могли бути вчинені на її території, починаючи з 20 лютого 2014 року, без встановлення кінцевої часової межі. На відміну від декларації 2014 року, нове звернення охоплювало не лише події Майдану, а й подальший розвиток ситуації, включно з окупацією Автономної Республіки Крим та міжнародним збройним конфліктом на сході України. Беручи до уваги юридичну силу другої декларації та взаємопов'язаний характер подій в Україні, Офіс Прокурора МКС ухвалив рішення розширити часові межі вже існуючого попереднього вивчення та включити до нього всі ймовірні міжнародні злочини, вчинені на території України з 20 лютого 2014 року. При цьому було окремо підкреслено, що таке розширення не обмежує дискреційних повноважень Прокурора щодо прийняття окремих процесуальних рішень стосовно конкретних інцидентів або категорій злочинів у межах визначеного періоду².

Зазначені декларації мали визначальне значення для подальшої реалізації юрисдикції МКС щодо України, оскільки саме вони створили міжнародно-правову основу для подальшого переходу від попереднього вивчення до офіційного розслідування міжнародних злочинів, що стало одним із ключових механізмів міжнародно-правового реагування на збройну агресію проти України.

Разом із тим, у світлі сучасних міжнародно-політичних реалій, на які звертають увагу дослідники, критична оцінка діяльності Суду залишається невід'ємною складовою наукового аналізу. Критики наголошують на тому, що МКС не позбавлений впливу політичних чинників, включаючи залежність від рішень Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй та інтересів окремих держав, що може обмежувати його інституційну незалежність (Hyeran, Simmons, 2016). У цьому сенсі навіть після ратифікації Статуту Україною зберігається об'єктивна необхідність врахування політичного виміру функціонування Суду.

Крім того, дискусійним залишається питання ефективності МКС як інструменту забезпечення миру. Хоча Суд відіграє важливу роль у притягненні до відповідальності за міжнародні злочини, його здатність безпосередньо впливати на припинення конфліктів

¹ Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. URL: surl.lu/ixtvca. (дата звернення 25.04.2026).

² Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. URL: surl.lu/ixtvca. (дата звернення 25.04.2026).

або запобігати їм не має достатнього емпіричного підтвердження. Деякі науковці також звертають увагу на ризики сприйняття Суду як інструменту вибіркового правосуддя або навіть прояву неоколоніальних підходів у міжнародному праві (Nouwen, Werner, 2010).

Не можемо обійти стороною позицію К. Д. Хеллера, який у своїх наукових працях акцентує увагу на принципі взаємодоповнюваності, що має тлумачитися як механізм пріоритету національної кримінальної юрисдикції, а не як вимога повної тотожності між національним переслідуванням і міжнародним обвинуваченням. Оцінка прийнятності справи повинна ґрунтуватися насамперед на встановленні факту реального та добросовісного здійснення державою кримінального переслідування відповідної особи. Вимога збігу конкретної поведінки або обраної стратегії обвинувачення надмірно звужує зміст взаємодоповнюваності та створює ризик необґрунтованого втручання у сферу національної кримінальної юрисдикції. Відтак визначальним критерієм має залишатися здатність і готовність держави забезпечити ефективне притягнення особи до відповідальності, незалежно від особливостей правової кваліфікації чи обсягу інкримінованих діянь (Heller, 2016).

У контексті зазначеного особливої уваги потребує більш предметний аналіз принципу комплементарної юрисдикції Міжнародного кримінального суду, який є одним із фундаментальних елементів моделі міжнародного кримінального правосуддя, закріпленої Римським статутом. На відміну від міжнародних трибуналів *ad hoc*, що могли мати пріоритетну юрисдикцію над національними судами, МКС функціонує за принципом взаємодоповнюваності (*complementarity*), відповідно до якого міжнародне кримінальне переслідування має допоміжний характер щодо національних механізмів правосуддя.

Нормативне закріплення цього принципу міститься насамперед у статтях 17-20 Римського статуту. Так, стаття 17 визначає критерії прийнятності справи та встановлює загальне правило, відповідно до якого Суд не здійснює юрисдикцію у випадках, коли держава фактично проводить розслідування або здійснює кримінальне переслідування щодо відповідних діянь. Водночас винятком із цього правила є встановлення факту «небажання або нездатності» держави забезпечити належне здійснення правосуддя. Зміст зазначеного тесту («*unwillingness or inability test*») має самостійне теоретичне та практичне значення. Відповідно до положень пункту 2 статті 17 Римського статуту критерій небажання (*unwillingness*) передбачає оцінку того, чи не використовуються національні процедури з метою захисту особи від кримінальної відповідальності, чи не допускаються необґрунтовані затримки у провадженні та чи забезпечуються незалежність і неупередженість судового розгляду. Натомість критерій нездатності (*inability*), передбачений пунктом 3 статті 17, стосується ситуацій істотного або повного порушення функціонування національної системи правосуддя, коли держава об'єктивно не спроможна забезпечити затримання особи, отримання необхідних доказів або здійснення ефективного кримінального переслідування. Зазначене положення обґрунтовано¹.

Такий підхід знаходить своє відображення і в сучасній міжнародно-правовій доктрині. У наукових дослідженнях принцип комплементарності розглядається як фундаментальна засаднича основа функціонування Міжнародного кримінального суду, яка визначає співвідношення між міжнародною кримінальною юрисдикцією та національними системами правосуддя. Наголошується, що модель, закладена у Римському статуті, не передбачає заміщення національних судових механізмів діяльністю МКС, а

¹ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення 25.04.2026).

навпаки – виходить із презумпції пріоритетності внутрішньодержавного кримінального переслідування за умови його реальної ефективності. На думку науковців, стаття 17 Римського статуту виконує функцію процесуального механізму контролю прийнятності справи та дозволяє Суду реалізувати юрисдикцію лише за наявності встановлених обставин «небажання» (unwillingness) або «нездатності» (inability) держави здійснювати справжнє розслідування чи кримінальне переслідування. У доктрині підкреслюється, що критерієм небажання може бути використання національного провадження як інструменту уникнення міжнародної кримінальної відповідальності, тоді як нездатність пов'язується з фактичним колапсом або істотним порушенням функціонування національної системи правосуддя (Beou, 2013).

Разом із тим, науковці звертають увагу, що практична реалізація принципу комплементарності виходить за межі формальної перевірки прийнятності справи. Сучасне розуміння цього принципу поступово трансформувалося у концепцію так званої «позитивної комплементарності» (positive complementarity), відповідно до якої діяльність МКС має не лише компенсаторний, а й стимулюючий характер щодо розвитку спроможності держав самостійно здійснювати розслідування міжнародних злочинів. Після Кампальської конференції з перегляду Римського статуту особливого значення набули механізми інституційного розвитку та посилення національних систем кримінальної юстиції як передумови ефективного функціонування міжнародного кримінального правосуддя (Robinson, 2010).

Подальший розвиток механізму комплементарності відображений у статтях 18-20 Римського статуту. Зокрема, стаття 18 передбачає право держави повідомити Суд про проведення власного розслідування, що може бути підставою для тимчасового утримання Прокурора МКС від подальших процесуальних дій. Стаття 19 регламентує порядок оскарження юрисдикції та прийнятності справи, забезпечуючи процесуальний баланс між міжнародним і національним рівнями кримінального переслідування. Водночас стаття 20 закріплює принцип *ne bis in idem*, відповідно до якого особа не може бути повторно притягнута до відповідальності за ті самі діяння, за винятком випадків, коли попереднє провадження мало формальний характер або було спрямоване на уникнення відповідальності¹.

У ситуації України принцип комплементарної юрисдикції набуває особливої практичної значущості. Незважаючи на визнання юрисдикції МКС та подальшу ратифікацію Римського статуту, міжнародне кримінальне переслідування не замінює діяльність національних органів правопорядку. Україна продовжує здійснювати масштабне документування та розслідування міжнародних злочинів у межах власної кримінальної юрисдикції, тоді як МКС концентрується переважно на епізодах, що мають найбільшу тяжкість і стосуються осіб, які можуть нести найбільшу відповідальність за міжнародні злочини (Старенький, 2025).

Тож реалізація комплементарної юрисдикції у ситуації України свідчить про формування моделі функціонального розподілу повноважень між національним і міжнародним рівнями кримінального переслідування. Це дозволяє розглядати діяльність МКС не як альтернативу національному правосуддю, а як інструмент його посилення у випадках, коли ефективного забезпечення відповідальності на внутрішньодержавному рівні є об'єктивно ускладненим або недостатнім.

¹ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення 25.04.2026).

Таким чином, у поєднанні з процесом визнання та ратифікації Римського статуту Україною загальна оцінка діяльності МКС залишається комплексною та неоднозначною. З одного боку, Суд дійсно сприяє зменшенню рівня безкарності та є більш прогресивною інституцією порівняно з попередніми формами міжнародного кримінального правосуддя. З іншого боку, його функціонування об'єктивно відбувається у площині взаємодії права та політики, що обмежує можливість розглядати його як виключно правовий механізм. Відтак очікування щодо здатності Суду одночасно забезпечити як справедливість, так і стабільний мир, варто оцінювати з позицій поміркованого реалізму.

Разом із тим, ефективність реалізації зазначених завдань значною мірою залежить від рівня співпраці держав із МКС, а також від політичної волі міжнародного співтовариства. У цьому контексті Україна, ратифікувавши Римський статут, бере на себе зобов'язання не лише щодо співробітництва із Судом, але й щодо забезпечення виконання його рішень, що є важливим елементом зміцнення міжнародного правопорядку.

Необхідно зазначити, що сьогодні науковці часто звертають увагу на проблему надмірної тривалості проваджень у МКС, що, на їхню думку, тісно пов'язана з недостатнім рівнем співпраці держав. Часовий чинник негативно впливає на здійснення правосуддя, оскільки з плином часу ускладнюється збирання та оцінка доказів, зростає ризик їх втрати або знищення. Водночас потерпілі та суспільство очікують оперативного відновлення справедливості, а затягування процесів підриває довіру до Суду та послаблює превентивну функцію міжнародного кримінального правосуддя. З моменту початку діяльності у 2002 році МКС за понад два десятиліття ухвалив рішення лише щодо обмеженої кількості осіб. Така ситуація частково зумовлена об'єктивними факторами: Суд розглядає найтяжчі злочини, часто в умовах збройних конфліктів, із великою кількістю потерпілих і ускладненим доступом до місць подій. Практика свідчить про нерівномірність тривалості проваджень: одні справи розглядаються швидше, інші – роками залишаються без суттєвого прогресу, що значною мірою пов'язано з недостатньою співпрацею держав. Водночас навіть за належної взаємодії тривалість процесів залишається значною через великий обсяг справ і доказової бази в умовах обмежених ресурсів Суду. Порівняно з міжнародними трибуналами *ad hoc*, провадження в Суді є суттєво повільнішими (Gutnyk, 2023).

Показовим в цьому аспекті є провадження у справі Омара аль-Башира, якого підозрювали у геноциді, воєнних злочинах і злочинах проти людяності в Дарфурі: через невиконання ордерів на арешт з боку Судану та інших держав справа фактично не просунулася¹. Реакція МКС на подібні випадки, зокрема звернення до Ради Безпеки ООН та Асамблеї держав-учасниць, продемонструвала обмеженість наявних механізмів впливу, адже вони не забезпечили реального виконання рішень Суду. Відтак, неефективність співпраці держав прямо підриває дієвість міжнародного кримінального правосуддя, сприяє затягуванню проваджень і збереженню безкарності.

Тож важливого значення набуває посилення міжнародного реагування на випадки невиконання зобов'язань співпраці. Зокрема, застосування санкцій і контрзаходів щодо держав, які перешкоджають діяльності МКС, може стати важливим інструментом забезпечення невідворотності покарання. Без усвідомлення державами необхідності належної взаємодії з Судом досягнення ефективного міжнародного кримінального правосуддя залишається неможливим.

¹ Справа щодо Омара аль-Башира. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. Q&A Regarding the Appeals Chamber's 6 May 2019 Judgment in the Jordan Referral re Al-Bashir Appeal. URL: <https://surl.li/pccsaam> (дата звернення 25.04.2026).

Не менш важливим є й превентивний потенціал МКС. Хоча питання стримувального ефекту Суду залишається дискусійним у науковій літературі, сама наявність ефективного механізму міжнародної кримінальної відповідальності може розглядатися як фактор, що впливає на поведінку суб'єктів міжнародного права. У випадку України це має особливе значення в контексті фіксації та правової кваліфікації міжнародних злочинів, що може стати підґрунтям для формування сталих практик відповідальності в майбутньому.

Л. Б. Тарасенко (2023, с. 89-90) підкреслює, що для України позитивним наслідком стане можливість безпосереднього притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. Водночас ратифікація Римського статуту стимулюватиме національні органи до підвищення ефективності розслідувань і дотримання міжнародних стандартів. Таким чином, це сприятиме зміцненню системи правосуддя, розвитку міжнародного співробітництва та посиленню захисту прав людини, а також матиме вплив на міжнародну політику щодо збройного конфлікту з державою-агресором. Попри наявність дискусій і проблемних аспектів, діяльність МКС набуває особливого значення в умовах збройної агресії. Суд уже здійснює поступовий розгляд злочинів, вчинених на території України з 2013 року, а його активна діяльність значно посилилася після початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, з березня 2022 року низка держав-учасниць Римського статуту ініціювали розслідування ситуації в Україні, звернувшись до Офісу прокурора МКС.

Таким чином, ратифікація Римського статуту відкриває для України новий етап розвитку у сфері міжнародного кримінального правосуддя. Вона не лише розширює можливості притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини, а й стимулює внутрішні правові реформи, спрямовані на утвердження принципів верховенства права та невідворотності покарання. Водночас ефективність цього процесу залежатиме від здатності держави поєднати національні та міжнародні механізми правосуддя, забезпечивши їх узгоджене та послідовне функціонування в умовах сучасних викликів.

Особливу актуальність діяльність МКС набуває в умовах збройної агресії проти України, що супроводжується численними повідомленнями про порушення норм міжнародного гуманітарного права. У цьому випадку Суд виконує не лише функцію притягнення винних до відповідальності, але й відіграє значну роль у документуванні міжнародних злочинів, формуванні доказової бази та забезпеченні міжнародного визнання фактів порушень. Це, своєю чергою, має важливе значення для подальших процесів відновлення справедливості та притягнення винних осіб до відповідальності як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Так, у березні 2022 року Прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан ініціював офіційне розслідування міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів і злочинів проти людяності, які, за наявною інформацією, вчиняються на території України. При цьому предметом розслідування охоплюються як події, пов'язані з повномасштабним вторгненням, так і більш ранній період, починаючи з 2014 року (Смирнов, 2022).

Зазначене розслідування стало можливим завдяки безпрецедентному рівню міжнародної підтримки: 02.03.2022 група з 39 держав-учасниць Римського статуту офіційно звернулася до Прокурора МКС із відповідним поданням, що дозволило оперативно розпочати процедуру розслідування. Такий крок засвідчив високий рівень консолідації міжнародного співтовариства у питанні притягнення до відповідальності за найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного права. Подальший розвиток діяльності МКС характеризується поступовою конкретизацією підозр та персоніфікацією відповідальності. Так, 17.03.2023 МКС видав ордери на арешт володимира путіна у зв'язку

з підозрами щодо незаконної депортації українських дітей з тимчасово окупованих територій. Надалі, 05.03.2024, ордери на арешт були видані також щодо сергія кобилаша та віктора соколова, яких підозрюють у причетності до атак на цивільну інфраструктуру та вчинення злочинів проти людяності у період з жовтня 2022 до березня 2023 років. Важливим етапом у розвитку цієї практики стало також рішення МКС від 24.06.2024 про видачу ордерів на арешт сергія шойгу та валерія герасимова. Їм інкримінуються воєнні злочини, пов'язані з організацією ракетних ударів по об'єктах цивільної інфраструктури України, що спричинили значні руйнування та людські жертви серед цивільного населення. Суд окремо наголосив на порушенні фундаментальних норм міжнародного гуманітарного права, зокрема принципу розрізнення, який забороняє спрямування атак проти цивільних осіб та об'єктів¹.

Інтегруючи наведені факти у ширший науковий контекст, варто зазначити, що активізація діяльності МКС щодо ситуації в Україні на практиці підтверджує як його потенціал у сфері боротьби з безкарністю, так і ті обмеження, на які звертають увагу дослідники. З одного боку, видання ордерів на арешт високопосадових осіб демонструє реальне функціонування механізмів міжнародної кримінальної відповідальності та посилює роль Суду як інструменту забезпечення справедливості. З іншого боку, ефективність реалізації цих рішень безпосередньо залежить від міжнародної співпраці та політичної волі держав, що вкотре підкреслює тісний взаємозв'язок між правовими та політичними аспектами діяльності МКС (Фокін, 2024).

У цьому зв'язку для більш ґрунтовного розуміння інституційних можливостей і обмежень МКС доцільно звернутися до аналізу його процесуальної структури, яка визначає механізми реалізації міжнародної кримінальної юрисдикції на практиці.

У цілому провадження в Міжнародному кримінальному суді структурно поділяється на чотири основні стадії: розслідування і досудове провадження; попередній розгляд, у межах якого уповноважені суб'єкти надають дозвіл на процесуальні дії, що можуть обмежувати права особи, та затверджують обвинувачення; розгляд справи судом першої інстанції; а також апеляційний перегляд і, за потреби, вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку (Riiben, 2003).

Водночас стадія міжнародного розслідування у справах про воєнні злочини не має судового характеру і спрямована передусім на встановлення фактичних обставин правопорушення. Її значення зумовлене тим, що рішення про початок розслідування ухвалюється на підставі об'єктивних даних, поданих прокурором і підтверджених відповідними матеріалами. Аналогічно, попередній розгляд не передбачає ухвалення остаточних судових рішень, а має дозвільно-контрольну функцію щодо процесуальних дій, які можуть впливати на права особи. З огляду на це, перші дві стадії доцільно розглядати як єдину фазу попереднього провадження (Пилипенко, 2024).

З огляду на викладене, теоретичні положення щодо інституційної ролі та процесуальної організації діяльності МКС набувають особливої значущості у світлі їх практичної реалізації. Саме аналіз судової практики Суду дозволяє не лише конкретизувати дію відповідних норм, а й виявити реальний рівень ефективності механізмів міжнародного кримінального правосуддя, а також їхні структурні обмеження. У цьому аспекті кейси, розглянуті МКС, виступають емпіричною основою для оцінки

¹ Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. Ukraine. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (дата звернення 25.04.2026).

функціонування Суду як інструменту притягнення до відповідальності за міжнародні злочини.

З практичної точки зору діяльність МКС яскраво ілюструється справою Алі Мухаммада Алі Абд-аль-Рахмана, яка демонструє реальні механізми притягнення до відповідальності за міжнародні злочини. Підозрюваний був переданий під юрисдикцію Суду у 2020 році після добровільної здачі, що підкреслює значення співпраці держав для ефективності МКС. Уже на початковому етапі було висунуто значний обсяг обвинувачень – 31 пункт щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених у Дарфурі. Подальший перебіг справи відображає складність і тривалість процедур у МКС: від підтвердження обвинувачень у 2021 році до початку судового розгляду у 2022 році та активної фази дослідження доказів із залученням численних свідків і потерпілих. Участь потерпілих у процесі, зокрема можливість висловлення їхньої позиції, свідчить про орієнтацію Суду на стандарти справедливого правосуддя та захист прав людини. У 2025 році Суд визнав обвинуваченого винним за більшістю пунктів і призначив покарання у вигляді 20 років позбавлення волі. Водночас справа не завершена остаточно, оскільки триває апеляційне провадження, а також розглядаються питання відшкодування шкоди потерпілим. Це підтверджує багаторівневий характер процедур МКС та їхню спрямованість не лише на покарання винних, а й на забезпечення прав постраждалих¹.

Подібну процесуальну модель демонструє і справа Аль-Хассана Аг Абдула Азіза Аг Мохамеда Аг Махмуда, яка відображає повний цикл міжнародного кримінального провадження – від арешту до виконання вироку. Оперативна передача обвинуваченого до Суду після видачі ордеру на арешт у 2018 році знову підтверджує ключове значення міждержавної співпраці. Судовий розгляд, що розпочався у 2020 році, характеризувався значним обсягом доказів, активною участю сторін та потерпілих, що свідчить про змагальний характер процесу. Ухвалений у 2024 році вирок і подальший перехід до стадії виконання покарання, зокрема без апеляційного оскарження, демонструють ефективність процедурної моделі Суду. Особливе значення має стадія відшкодування шкоди, яка підкреслює орієнтацію МКС на відновлювальну функцію правосуддя².

Таким чином, ці справи демонструють як ефективність МКС у притягненні до відповідальності за міжнародні злочини, так і наявні практичні виклики – тривалість проваджень, залежність від співпраці держав та складність доказового процесу.

Водночас практика Суду виявляє і суттєві обмеження його діяльності. Так, справа Іяда Аг Галі демонструє ситуацію, коли відсутність фактичного затримання підозрюваного унеможливорює перехід до судового розгляду. Попри виданий ордер на арешт, провадження фактично залишається на досудовій стадії, що підтверджує критичну залежність МКС від ефективності міжнародної співпраці³.

Аналогічні проблеми простежуються і в інших справах, де провадження не досягає стадії судового розгляду. Зокрема, припинення справи Аль-Тухамі Мохамеда Халеда у зв'язку зі смертю підозрюваного свідчить про вплив об'єктивних обставин на можливість реалізації кримінального переслідування. Водночас випадки відмови у підтвердженні

¹ Справа щодо Алі Мухаммада Алі Абд-аль-Рахмана. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=700 (дата звернення 25.04.2026).

² Справа щодо Аль Хассана Аг Абдула Азіза Аг Мохамеда Аг Махмуда. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=782 (дата звернення 25.04.2026).

³ Справа щодо І. Аг Галі. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=1468 (дата звернення 25.04.2026).

обвинувачень через недостатність доказової бази демонструють високі стандарти доказування, що застосовуються МКС вже на початкових стадіях провадження¹.

Окрему групу становлять справи, які ілюструють варіативність процесуальних результатів. Так, у межах одного провадження можливе одночасне припинення справи щодо одного обвинуваченого та продовження щодо іншого, що підкреслює індивідуалізований характер міжнародної кримінальної відповідальності. Водночас обов'язкова присутність обвинуваченого у судовому процесі та відсутність можливості заочного розгляду зумовлюють залежність ефективності провадження від фактичної доступності особи.

Так, в межах однієї справи провадження щодо Салеха Мохаммеда Джербо Джамуса було припинено у зв'язку з його смертю, що об'єктивно унеможливило подальший кримінальний розгляд. Щодо іншого обвинуваченого у цій же справі, Абдалли Банди, Палата попереднього розгляду підтвердила обвинувачення та передала справу до суду. Однак навіть за наявності добровільної явки на досудовій стадії надалі було видано ордер на арешт для забезпечення його присутності в судовому засіданні, що підкреслює принцип обов'язкової особистої участі обвинуваченого у процесі. Попри це, фактичний судовий розгляд не розпочинається до моменту арешту або добровільної явки особи, оскільки МКС не здійснює заочне правосуддя. Таким чином, справа демонструє, що навіть за наявності підтверджених обвинувачень подальший рух провадження критично залежить від фізичної доступності підозрюваного та ефективності механізмів його затримання².

Практика МКС також охоплює провадження щодо злочинів проти здійснення правосуддя, зокрема незаконного впливу на свідків, що додатково ускладнює реалізацію його юрисдикції та підкреслює необхідність належного забезпечення процесуальної дисципліни. Зокрема, у 2015 році були видані ордери на арешт Пола Гічеру та Філіпа Кіпкоча Бетта за підозрою у незаконному впливі на свідків, що становить перешкоджання правосуддю в межах юрисдикції Суду. Подальший процесуальний розвиток справи засвідчує її ускладнення: у 2020 році провадження було розділено, однак щодо одного з обвинувачених, Філіпа Кіпкоча Бетта, виконання ордера на арешт так і не відбулося. Унаслідок цього він не перебуває під вартою МКС, а провадження фактично залишається на досудовій стадії. Таким чином, справа демонструє ключову практичну проблему міжнародного кримінального судочинства: без фактичного затримання та передачі особи до Гааги Суд позбавлений можливості перейти до судового розгляду по суті. Це вкотре підкреслює залежність ефективності МКС від співпраці держав та механізмів виконання його ордерів на арешт³.

Важливим елементом діяльності Суду є механізми відшкодування шкоди потерпілим, що яскраво ілюструється справою Ахмада Аль-Факі Аль-Махді. Рішення щодо репарацій, підтверджене Апеляційною палатою, закріпило можливість залучення спеціальних інституцій, таких як Цільовий фонд для потерпілих, а також гарантії процесуальних прав заявників. Це свідчить про формування комплексного підходу до міжнародного кримінального правосуддя, який поєднує каральні та відновлювальні елементи. Передумовою цих рішень став вирок 2016 року, яким обвинуваченого було визнано винним у воєнному злочині, пов'язаному зі знищенням культурних і релігійних

¹ Справа щодо Аль-Тухамі Мохамеда Халеда. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=742 (дата звернення 25.04.2026).

² Справа щодо А. Банди та С. Мохаммеда Джербо Джамуса. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=703 (дата звернення 25.04.2026).

³ Справа щодо П. Гічеру та Ф. Кіпкоча Бетта. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=713 (дата звернення 25.04.2026).

об'єктів у Тімбукту, та призначено покарання у вигляді позбавлення волі. Надалі Суд визначив обсяг репарацій, поклавши на засудженого обов'язок відшкодування збитків, із залученням Цільового фонду у зв'язку з його неспроможністю самостійно виконати це зобов'язання¹.

Ця справа демонструє, що практична діяльність МКС спрямована не лише на винесення вироків, а й на відновлення прав потерпілих, формуючи комплексний підхід до міжнародного кримінального правосуддя.

Водночас практика МКС показує і можливість виправдувальних вироків, що підтверджує дотримання принципу презумпції невинуватості. Зокрема, у справі Лорана Гбагбо та Шарля Бле Гуде суд дійшов висновку про недоведеність обвинувачень, а апеляційний перегляд підтвердив законність такого рішення. Це підкреслює ефективність багаторівневої системи судового контролю².

Нарешті, найбільш повну модель функціонування МКС демонструють справи, що охоплюють усі стадії провадження – від арешту до апеляційного перегляду, як-от справа Альфреда Єкатома та Патріса-Едуара Нгайссони. На стадії попереднього провадження Палата частково підтвердила обвинувачення у воєнних злочинах і злочинах проти людяності, що дозволило перейти до судового розгляду. Судовий процес, що розпочався у 2021 році, характеризувався значним обсягом доказової бази та активною участю сторін: обвинувачення представило понад сотню свідків, також були залучені представники потерпілих і сторони захисту. Після завершення дослідження доказів і проведення заключних слухань у 2024-2025 роках Судова палата визнала обох обвинувачених винними та призначила їм реальні строки позбавлення волі з урахуванням часу попереднього тримання під вартою. Подальше подання апеляцій як стороною захисту, так і обвинуваченням свідчить про дію багаторівневої системи судового контролю в МКС. Водночас перебування засуджених під вартою до завершення апеляційного розгляду підтверджує стабільність механізмів виконання рішень Суду. Таким чином, ця справа є показовою для практики МКС, оскільки відображає ефективне функціонування всіх стадій провадження та складну, але структуровану взаємодію між арештом, судовим розглядом, доказуванням і апеляційним переглядом у справах про міжнародні злочини³.

Отже, узагальнення судової практики МКС дозволяє дійти висновку, що його діяльність характеризується поєднанням високого рівня процесуальних гарантій, складності процедур та значної залежності від зовнішніх факторів, передусім міжнародної співпраці. Це визначає як потенціал Суду у сфері боротьби з безкарністю, так і межі його ефективності у сучасних умовах.

Наостанок, хочемо звернути увагу на тимчасове положення статті 124 Римського статуту (надалі вилучене), відповідно до якої держава, коли стає учасницею цього Статуту, може заявити, що протягом семи років після набрання цим Статутом чинності для відповідної держави вона не визнає юрисдикції Суду стосовно категорії злочинів, що згадуються у статті 8, коли ймовірно злочин було вчинено її громадянами або на її території. Заява в розумінні цієї статті може бути відкликана в будь-який час⁴.

Широке коло дослідників, зокрема А. Циммерманн, розглядають цю статтю як результат політичного компромісу, спрямованого на розширення кола держав-учасниць

¹ Справа щодо А. Аль-Факі Аль-Махді. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. <https://surl.li/gohwqf> (дата звернення 25.04.2026).

² Справа щодо Л. Гбагбо та Ш. Бле Гуде. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=719 (дата звернення 25.04.2026).

³ Справа щодо А. Єкатоми та П.Є. Нгайссони. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. https://www.icc-cpi.int/cases?field_defendant_t=810 (дата звернення 25.04.2026).

⁴ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення 25.04.2026).

МКС шляхом надання їм тимчасової можливості виключити юрисдикцію Суду щодо воєнних злочинів. Водночас автори зазначають, що існування такого механізму створювало напруження між універсальністю міжнародного кримінального правосуддя та прагненням забезпечити ширше приєднання держав до Статуту. Подальше вилучення статті посилює послідовність і нормативну цілісність системи МКС, однак одночасно усунуло інструмент, який міг стимулювати участь держав, що вагалися щодо повного прийняття юрисдикції Суду (Zimmermann, 2016).

Автори поділяють цю позицію та зазначають, що статтю 124 Римського статуту доцільно розглядати як тимчасовий політико-правовий механізм, який на етапі становлення системи МКС виконував функцію заохочення держав до приєднання до міжнародного кримінального правосуддя, однак водночас послаблював принцип універсальності відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини. На нашу думку, можливість тимчасового виключення юрисдикції Суду щодо воєнних злочинів суперечила самій логіці створення МКС як постійного механізму боротьби з безкарністю, оскільки створювала нерівність у межах застосування міжнародного кримінального права та допускала відтермінування міжнародної відповідальності саме у сфері найбільш поширених злочинів під час збройних конфліктів. Водночас історичне існування статті 124 демонструє необхідність врахування політичних чинників у процесі розбудови міжнародних інституцій. Її подальше вилучення слід оцінювати як закономірний етап посилення цілісності та передбачуваності юрисдикції МКС, за якого пріоритет має надаватися не гнучкості приєднання держав, а забезпеченню однакових стандартів міжнародної кримінальної відповідальності.

Висновки

У результаті проведеного дослідження встановлено, що Міжнародний кримінальний суд відіграє фундаментальну роль у системі міжнародного кримінального правосуддя, забезпечуючи притягнення до відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини, зокрема воєнні злочини та злочини проти людяності. Аналіз юрисдикції Суду засвідчив її комплексний характер, який поєднує чітко визначені правові межі з водночас значною залежністю від міжнародної співпраці держав. Особливості реалізації юрисдикції МКС в умовах збройного конфлікту в Україні підтверджують як потенціал Суду у боротьбі з безкарністю, так і наявність суттєвих інституційних та практичних обмежень.

Дослідження судової практики МКС показало, що ефективність його діяльності значною мірою визначається здатністю забезпечити виконання ордерів на арешт, доступ до доказової бази та належну взаємодію з державами. Водночас встановлено, що тривалість проваджень, складність доказування в умовах активних бойових дій та обмеженість механізмів примусового виконання рішень залишаються ключовими проблемами функціонування Суду. Практика МКС також демонструє високий рівень процесуальних гарантій, індивідуалізацію кримінальної відповідальності та поєднання каральних і відновлювальних елементів правосуддя.

Активізація діяльності МКС щодо військової агресії проти України, зокрема ініціювання розслідувань та видача ордерів на арешт, свідчить про поступове посилення ролі міжнародного кримінального правосуддя у реагуванні на сучасні збройні конфлікти. Водночас ефективність цих механізмів безпосередньо залежить від політичної волі держав та рівня їх співробітництва із Судом.

Авторами уточнено зміст принципу комплементарної юрисдикції як одного з базових засадничих принципів функціонування Міжнародного кримінального суду та встановлено, що його реалізація ґрунтується на допоміжному, а не замінному характері міжнародного кримінального переслідування щодо національних систем правосуддя. Встановлено, що відповідно до статті 17 Римського статуту юрисдикція МКС реалізується лише за умови відсутності належного національного кримінального переслідування, а справа визнається неприйнятною для розгляду Судом у випадку фактичного здійснення державою розслідування або кримінального переслідування, за винятком ситуацій встановлення її небажання або нездатності забезпечити ефективне провадження. У межах дослідження розкрито зміст тесту «небажання або нездатності» держави (*unwillingness or inability test*) та встановлено, що критеріями небажання виступають використання національних процедур для уникнення відповідальності, наявність необґрунтованих затримок, а також відсутність незалежності та неупередженості провадження, тоді як нездатність пов'язується з істотним порушенням функціонування національної системи правосуддя або її фактичною неспроможністю забезпечити збір доказів, встановлення обставин справи та притягнення винних осіб до відповідальності. Додатково обґрунтовано, що положення статей 18–20 Римського статуту конкретизують процесуальний механізм реалізації принципу комплементарності через закріплення права держави повідомляти Суд про проведення власного розслідування, можливість оскарження юрисдикції та прийнятності справи, а також застосування принципу *ne bis in idem* як гарантії недопущення повторного кримінального переслідування за ті самі діяння, крім випадків формального або недобросовісного характеру національного провадження. Це дозволяє розглядати комплементарну юрисдикцію не лише як інституційний принцип діяльності МКС, а як практичний механізм забезпечення збалансованої взаємодії між міжнародним і національним рівнями кримінального правосуддя.

Таким чином, Міжнародний кримінальний суд виступає важливим інструментом протидії безкарності та формування доказової бази міжнародних злочинів, однак його спроможність повною мірою реалізувати свої функції обмежується як правовими, так і політичними чинниками. Перспективи розвитку діяльності МКС пов'язані з удосконаленням механізмів міжнародної співпраці, підвищенням ефективності виконання його рішень та гармонізацією національних правових систем із нормами міжнародного кримінального права. Для України це відкриває можливості не лише для притягнення винних осіб до відповідальності, а й для зміцнення національної системи правосуддя та утвердження принципу невідворотності покарання за міжнародні злочини.

Перспективи подальших наукових розвідок

Автори окремо зауважують, що юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо ситуації в Україні не є однаковою стосовно всіх міжнародних злочинів. Якщо щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду Суд може здійснювати юрисдикцію на підставі визнання Україною юрисдикції МКС та подальшої участі у Римському статуті, то щодо злочину агресії діє спеціальний юрисдикційний режим. Відповідно до статті 15 *bis* Римського статуту у редакції Кампальських поправок Суд не здійснює юрисдикцію щодо злочину агресії, якщо його імовірно вчинено громадянами держави, яка не є учасницею Статуту, або на території такої держави. З огляду на це чинний механізм МКС не забезпечує повноцінного переслідування злочину агресії у контексті російсько-української війни. Саме зазначене юрисдикційне обмеження стало підставою для формування окремої міжнародної ініціативи зі створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти

України. Відтак оцінка ролі МКС у забезпеченні відповідальності за міжнародні злочини в українській ситуації потребує чіткого розмежування юрисдикції Суду щодо різних категорій злочинів та не повинна створювати враження про наявність у нього універсальної компетенції.

Подальші наукові дослідження у сфері функціонування Міжнародного кримінального суду в умовах збройного конфлікту в Україні доцільно спрямувати на поглиблений аналіз механізмів реалізації принципу комплементарності з урахуванням трансформації національної системи кримінальної юстиції. Особливої уваги потребує вивчення практичних аспектів взаємодії між національними правоохоронними органами та інституціями міжнародного кримінального правосуддя, зокрема у частині збору, фіксації та передачі доказів міжнародних злочинів. Перспективним є дослідження ефективності механізмів виконання ордерів на арешт МКС та можливостей їх удосконалення через інструменти міжнародного співробітництва і санкційної політики. Окремим напрямом має стати аналіз цифровізації доказової бази та використання сучасних технологій (зокрема супутникових даних, відкритих джерел інформації, штучного інтелекту) у процесі документування воєнних злочинів. Важливим також є подальше осмислення ролі МКС у формуванні практики притягнення до відповідальності за злочин агресії, що набуває особливої актуальності у контексті збройної агресії проти України. Крім того, перспективним видається дослідження впливу діяльності МКС на національні правові системи, зокрема у частині гармонізації законодавства та впровадження міжнародних стандартів правосуддя. Узагальнення зазначених напрямів сприятиме формуванню комплексного наукового підходу до підвищення ефективності міжнародного кримінального правосуддя та зміцнення принципу невідворотності покарання за міжнародні злочини.

Подальші дослідження також потребують посилення уваги саме до українського контексту та переходу від опису подій до їх юридичного аналізу. Перспективним напрямом вбачається дослідження ордерів МКС, наприклад, щодо в. путіна та м. львової-бєлової крізь призму кваліфікації незаконної депортації та переміщення дітей як воєнних злочинів і можливих ознак злочинів проти людяності, а також аналіз ордерів щодо с. кобилаша, в. соколова, с. шойгу та в. герасимова з позиції застосування норм про захист цивільного населення та принципу розрізнення під час збройного конфлікту. Такий підхід дозволить змістити акцент з опису діяльності Суду на дослідження механізмів реалізації його юрисдикції та значення сформованих стандартів для майбутнього міжнародного кримінального переслідування у справах, пов'язаних із ситуацією в Україні.

Список використаних джерел

1. Березняк В. Щодо особливостей юрисдикції Міжнародного кримінального суду: аналіз окремих положень Римського статуту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 155-160. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-155-160.
2. Passas N. International Crimes. 2003. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315092591>.
3. Гутник В. В. Міжнародний кримінальний суд: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 81, Ч. 3. С. 251-257. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.37>.
4. Arsanjani M. H., Reisman W. M. The Law-in-Action of the International Criminal Court. *American Journal of International Law*. 2005. Vol. 99, Issue 2. P. 385-403. DOI: <https://doi.org/10.2307/1562504>.
5. Ainley K. The International Criminal Court on trial. *Cambridge Review of International Affairs*. 2011. Vol. 24, Issue 3. P. 309-333. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557571.2011.558051>.
6. Hyeran J., Simmons B. A. Can the International Criminal Court Deter Atrocity? *International Organization*. 2016. Vol. 70, Issue 3. P. 443-475. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020818316000114>.

7. Sarah M. H. Nouwen, Wouter G. Werner. Doing Justice to the Political: The International Criminal Court in Uganda and Sudan. *European Journal of International Law*. Nov. 2010. Vol. 21, Issue 4. P. 941-965. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chq064>.
8. Kevin Jon Heller. Radical Complementarity. *Journal of International Criminal Justice*. 2016. Vol. 14, Issue 3. P. 637-665. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqw020>.
9. Bekou O. Complementarity Principle. *Oxford Bibliographies in International Law*. 2013. DOI: <https://doi.org/10.1093/obo/9780199796953-0071> [in English].
10. Robinson D. The Mysterious Mysteriousness of Complementarity. *Criminal Law Forum*. 2010. Vol. 21. № 1. URL: surl.li/vpyhao.
11. Старенький О. С. Доказування міжнародних злочинів у контексті реалізації принципу комплементарності Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Вип. 91. Ч. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.61>.
12. Gutnyk V. The Development of International Criminal Justice: Expectations and Reality. *Teisė*. 2023. Vol. 126. P. 101-115. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2023.126.7>.
13. Тарасенко Л. Б. Ратифікація Римського статуту Україною: актуальність та наслідки. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті євроінтеграції* : матеріали Всеукр. наук. конф., м. Одеса, 7 груд. 2023 р. С. 86-90. URL: <https://surl.li/mweggd> (дата звернення: 25.04.2026).
14. Смирнов М. Співробітництво України з Міжнародним кримінальним судом як механізм притягнення до відповідальності росії за злочин агресії проти України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 227-231.
15. Фокін Я. Ф. Відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права під час російської військової агресії: Міжнародний кримінальний суд як механізм притягнення росії до відповідальності. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 4 (17). С. 290-299.
16. Riiben V. The Procedure of the ICC: Status and Functions of the Prosecutor. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 2003. № 7. P. 514-552.
17. Пилипенко В. П. Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2024. 465 с.
18. Andreas Zimmermann. Finally ... Or Would Rather Less Have Been More? The Recent Amendment on the Deletion of Article 124 of the Rome Statute and the Continued Quest for the Universality of the International Criminal Court. *Journal of International Criminal Justice*. 2016. Vol. 14. Issue 3. P. 505-517. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqw012>.

References

1. Berezniak, V. (2022). Shchodo osoblyvostei yurysdyksii Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu: analiz okremykh polozhen Rymskoho statutu [On the Specifics of the Jurisdiction of the International Criminal Court: An Analysis of Selected Provisions of the Rome Statute]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2022. № 1. P. 155-160. DOI: [10.31733/2078-3566-2022-1-155-160](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-1-155-160) [in Ukrainian].
2. Passas, N. (2003). International Crimes. 2003. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315092591> [in English].
3. Hutnyk, V.V. (2024). Mizhnarodnyi kryminalnyi sud: suchasni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [The International Criminal Court: Current Challenges and Solutions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Issue 81, Part 3. P. 251-257. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.37> [in Ukrainian].
4. Arsanjani, M. H., Reisman W. M. (2005). The Law-in-Action of the International Criminal Court. *American Journal of International Law*. Vol. 99, Issue 2. P. 385-403. DOI: <https://doi.org/10.2307/1562504> [in English].
5. Ainley, K. (2011). The International Criminal Court on trial. *Cambridge Review of International Affairs*. Vol. 24, Issue 3. P. 309-333. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557571.2011.558051> [in English].
6. Hyeran, J., Simmons, B. A. (2016). Can the International Criminal Court Deter Atrocity? *International Organization*. Vol. 70, Issue 3. P. 443-475. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020818316000114> [in English].
7. Nouwen, S. M. H., Werner, W. G. (2010). Doing Justice to the Political: The International Criminal Court in Uganda and Sudan. *European Journal of International Law*. Vol. 21, Issue 4. P. 941-965. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chq064> [in English].

8. Kevin Jon Heller. (2016) Radical Complementarity. *Journal of International Criminal Justice*. Vol. 14, Issue 3, P.637-665. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqw020> [in English].
9. Bekou, O. (2013) Complementarity Principle. *Oxford Bibliographies in International Law*. DOI: <https://doi.org/10.1093/obo/9780199796953-0071>.
10. Robinson, D. (2010) The Mysterious Mysteriousness of Complementarity. *Criminal Law Forum*. Vol. 21. № 1. URL: surl.li/vpyxao [in English].
11. Starenkyi, O.S. (2025) Dokazuvannya mizhnarodnykh zlochyniv u konteksti realizatsii pryntsypu komplementarnosti Rymskoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu v Ukraini [Proving International Crimes in the Context of Implementing the Principle of Complementarity of the Rome Statute of the International Criminal Court in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. Vyp. 91. Ch. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.61> [in Ukrainian].
12. Gutnyk, V. (2023). The Development of International Criminal Justice: Expectations and Reality. *Teisė*. Vol. 126. P. 101-115. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2023.126.7> [in English].
13. Tarasenko, L. B. (2023). Ratyfikatsiia Rymskoho statutu Ukrainoiu: aktualnist ta naslidky. Pravova systema derzhavy: problemy formuvannia ta perspektyvy rozvytku v konteksti yevrointehratsii [Ukraine's Ratification of the Rome Statute: Relevance and Implications. The State's Legal System: Challenges in Its Formation and Prospects for Development in the Context of European Integration]. Odesa, P. 86-90. URL: <https://surl.li/mweggd> (data zvernennia 25.04.2026) [in Ukrainian].
14. Smyrnov, M. (2022). Spivrobotnytstvo Ukrainy z Mizhnarodnym kryminalnym sudom yak mekhanizm prytyahnennia do vidpovidalnosti rosii za zlochyn ahresii proty Ukrainy [Ukraine's cooperation with the International Criminal Court as a mechanism for holding russia accountable for the crime of aggression against Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. № 6. P. 227-231 [in Ukrainian].
15. Fokin, Ya. F. (2024). Vidpovidalnist za porushennia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava pid chas rosiiskoi viiskovoi ahresii [Accountability for violations of international humanitarian law during russia's military aggression: the International Criminal Court as a mechanism for holding russia accountable]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*. Issue 4 (17). P.290-299 [in Ukrainian].
16. Riiben, V. (2003). The Procedure of the ICC: Status and Functions of the Prosecutor. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. № 7. P. 514-552 [in English].
17. Pylypenko, V. P. (2024). Voienni zlochyny za Rymskym statutom Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu: pytannia teorii ta praktyky [War Crimes Under the Rome Statute of the International Criminal Court: Issues of Theory and Practice]: Doctor's thesis. Odesa, 465 p. [in Ukrainian].
18. Andreas Zimmermann. (2016). Finally ... Or Would Rather Less Have Been More? The Recent Amendment on the Deletion of Article 124 of the Rome Statute and the Continued Quest for the Universality of the International Criminal Court. *Journal of International Criminal Justice*. Vol. 14. Issue 3. P. 505-517. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqw012> [in English].

ON THE JURISDICTION AND PRACTICE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN CASES OF WAR CRIMES THROUGH THE PRISM OF THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE: CONTEMPORARY CHALLENGES AND PROSPECTS

Serhii Adamchuk*, Yurii Bevza**

*Philosophy Doctor (PhD) of Public Administration Senior Lecturer, Department of Administrative Activities, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (Khmelnyskyi, Ukraine)

**Senior Lecturer at the Department of Administrative Activities, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (Khmelnyskyi, Ukraine)

The purpose of the article is to provide a comprehensive scientific and legal analysis of the jurisdiction and practice of the International Criminal Court in cases concerning international crimes, as well as to assess the effectiveness of its activities in the context of the armed conflict in Ukraine, taking into account current challenges and prospects for the development of international criminal justice. The methodology of the research is based on a combination of general scientific and special legal methods. The dialectical method was used to examine the legal nature and evolution of international criminal justice. The formal legal method enabled the analysis of international legal norms, in particular the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court,

and the determination of the scope of its jurisdiction. The system-structural method was applied to study the institutional framework and procedural activities of the ICC. The methods of analysis and synthesis made it possible to generalize the Court's practice and formulate conclusions regarding its effectiveness. The historical-legal method was used to explore the development of international criminal justice. The formal-logical method was employed in formulating conclusions and scientific generalizations. In addition, the case study method facilitated the analysis of specific ICC cases in order to identify practical issues and trends in its activities. The results of the research indicate that the exercise of the jurisdiction of the International Criminal Court in cases related to the armed conflict in Ukraine is characterized by an intensification of investigations into international crimes and an expansion of the practice of prosecuting war crimes and crimes against humanity. It has been established that the effectiveness of the Court largely depends on the level of cooperation of states, particularly in the execution of arrest warrants and the collection of evidence. It has been found that key challenges in the functioning of the ICC include the length of proceedings, the complexity of evidence-gathering in conditions of armed conflict, and the limited mechanisms for enforcing the Court's decisions. At the same time, it has been determined that the ICC's practice regarding Ukraine contributes to the formation of an evidentiary basis for international crimes and has a significant impact on the development of mechanisms of international criminal responsibility. The scientific novelty of the research lies in a comprehensive analysis of the jurisdiction and practice of the International Criminal Court through the prism of the contemporary armed conflict in Ukraine. The study clarifies the specific features of the implementation of the ICC's complementary jurisdiction under conditions of limited effectiveness of national justice mechanisms, and identifies the particularities of international criminal prosecution for war crimes and crimes against humanity in the context of active hostilities. Scientific approaches to assessing the effectiveness of the ICC have been improved through a combination of analysis of the normative framework and judicial practice, which made it possible to identify key institutional limitations of the Court, in particular its dependence on international cooperation and the complexity of enforcing its decisions. Further development has been given to provisions regarding the role of the ICC as a tool for combating impunity and forming an evidentiary basis for international crimes in the context of Ukraine. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their use in the law enforcement activities of Ukrainian public authorities, particularly in cooperation with the International Criminal Court, the documentation of international crimes, and ensuring the prosecution of those responsible. The findings may be used to improve national legislation in the field of implementation of international criminal and humanitarian law norms. In addition, the results of the study can be applied in research activities, in the educational process of higher legal education institutions, and in the preparation of analytical materials and recommendations aimed at increasing the effectiveness of international criminal justice in situations of armed conflict.

Key words: International Criminal Court, ICC jurisdiction, international crimes, war crimes, crimes against humanity, armed conflict in Ukraine, international humanitarian law, responsibility for international crimes.

Дата першого надходження статті до видання: 03.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.06.2026
Дата публікації: 29.06.2026